

Iz peska in pepela naredili steklo

Po sledih trnovskih glažut Tukajšnji izdelki niso bili konkurenca bohemskim, so pa bili vseeno dobri za izdelavo cenejše embalaže

Ljudje smo postali v zadnjem času zelo pozorni na ohranjanje biotske raznovrstnosti. Trudimo se, da bi obdržali v našem okolju rastline in živali, ki so bile skozi daljši čas naravno prisotne ali ki smo jih vpeljali z namenom izboljšanja in popestritve kmetijske ponudbe, pa naj gre za krompir, paradižnik ali purane. Pripravljeni smo vlagati velika sredstva za vrnitev risa, hkrati pa bijemo plat zvona ob ugotavljanju prisotnosti tujerodnih organizmov, pa naj gre za rastline ali živali. Akacijo, torej robinijo, smo sicer že vzeli za svojo, ne maramo pa orjaškega dežna, pelinolistne ambrozije, negundovca, španskega lazarja, tujerodnih rakov in rib, tigrastega komarja, mededečega škvrzatka, marmoriranega smrdljivca in sorodnih nebodijih treba, vključno z nutrijami in kormorani.

Kaj pa je s poklicno raznovrstnostjo, ki je prav tako ogrožena? Koliko poklicev in z njimi znanja izginja pred našimi očmi? Stari mojstri so zvečine pokojni, njihovi izdelki izginjajo z rabo in obrabo, v najboljših primerih so razpršeni po zasebnih zbirkah ali muzejih, kmalu ne bomo vedeli, da so sploh kdaj bili. Na primer kolarji, sedlarji, mlinarji, škafarji oziroma pintarji, kot so jim pravili na Lokvah, pa tudi kovači, ki so znali narediti podkev po meri vsakega konja in ga tudi podkovati. Pa pipe so znali narediti za vsakršno porabo, celo take za lupljenje češpelj, toda saj tudi sliv ne lupi in suši nihče več.

Da ne govorimo o poklicih, ki so bili povezani s tekstilnimi tovarnami za obdelavo svile in izdelavo svilenih tkanin, nekdanji največji cvetočo industrijo v Pokrajinah grofiji Gorica in Gradišče! Dodamo lahko vsaj še oglarje, ki so znali spremeniti v zlahtno kurivo ostanke sečnje, pa tudi vaške čevljarje, šivilje in krojače, večše tako za popravila, nje ponošene obutve in oblek kot za izdelavo novih.

Posebno mesto na seznamu poklicev, ki jih nihče več ne opravlja, vendar so pustili pečat v našem okolju, predstavljajo glažutarji iz Trnovskega gozda. Z razliko od ostalih, ki so bili vpeti v svoje okolje, so oni živeli odmaknjeno, v zaprti skupini sredi gozda, brez želje in potrebe po vajencih. Prišli so od daleč, preverili možnost za izdelavo stekla iz razpoložljivih materialov (peska in lesa), dobili koncesijo za sečnjo dreves in odšli nekam proč, ko jim cesarstvo ni obnovilo nadaljnje rabe lesa. Za njimi so ostala zgolj pričevanja in številni predmeti, ki jih mogoče še ima kak potomec nekdanjih kupcev, sicer pa si lahko ustvarimo predstavo o njihovi spretosti pri oblikovanju steklenih izdelkov z ogledom zbirk v Pokrajinskem muzeju v Gorici, Tolminskem muzeju v Tolminu in Narodnem muzeju v Ljubljani.

Odkrivanju te dediščine je bil namenjen Interreg projekt *Glass-Routes - Po poteh glažutarjev na Goriškem* z vodilnim partnerjem Znanstvenoraziskovalnim centrom Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter s sodelovanjem Deželnega zavoda za kulturno dediščino Furlanije - Julijske krajine; vodila ga je dr. Petra Kolenc z novogoriške Raziskovalne postaje ZRC SAZU. Čas izvajanja se je pokrtil z letom evropske prestolnice kulture GO! 2025, med trajno zapuščino projekta pa sodijo zborniki, katalogi, tematske poti, dokumentarni film *Stekleni časi* režiserke Anje Medved, spletna stran z zgodbo o glažutarjih in tudi prav posebna sladica, ki jo je navdahnili glažutarski vsakdan, za zraven pa sta bili še dve umetniški rezidenci kiparjev in pihalcev stekla Wood&Stone&Glass (Les&Kamen&Steklo) in tridelna čezmejna razstava v Gorici, Tolminu in na Lokvah. Pa pojdimo še mi po teh poteh, saj je zdaj, ko je v dolini vroče, najprimernejši čas za pobeg v hlad Trnovskega gozda.

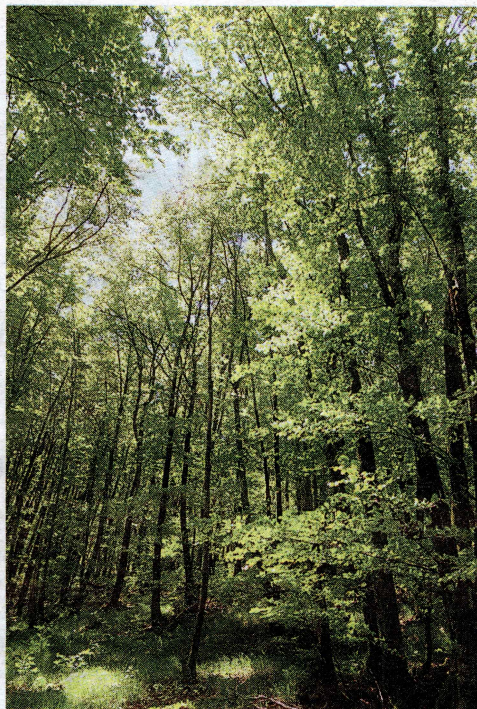
Glažutarske poti

Okolje, v katerem so delovali glažutarji, najbolje spoznamo, če se odpravimo po štirih glažutarskih poteh. Skupna dolžina je 30 kilometrov, dolge so od dobrih štiri do skoraj 12 kilometrov, prav najkrajša pa je, zaradi 600 metrov vzpona, opredeljena kot srednje zahtevna, ostale tri so lažje.

Najtežja je Kremenova pot (4,1 km, 600 metrov višinske razlike), saj nas vodi iz struge Trebušice, kjer so glažutarji našli primeren kremenčev pesek za steklarsko dejavnost, na Lazno. Prve glažute so bile prav v bližini reke, kasneje pa so jih pomikali višje in višje, saj je bilo lažje nositi pesek v hrib kot znositi ves potreben les v dolino. Ko so namreč izrabili določen jim del gozda, so se premaknili na naslednjo, višjo lokacijo. Prebivalci Lazne so pot, ki se vzpenja pod strmimi stenami Govcev, uporabljali tudi za zadovoljevanje verskih potreb, saj v vasi ni bilo cerkve. Za krste, poroke, nedeljske maše, pokope in kar sodi zraven, so morali v cerkev svetega Frančiška Ksaverija v Gorenjo Trebušo, glažutarji pa so po tej poti tvorili steklovino v dolini in nato proti Gorici, nazaj pa so se vračali s hrano, pijačo in drugimi potrebščinami.

Nadaljujemo lahko po Laznarski poti (9 km, 165 metrov višinske razlike), ki je delno speljana po stari stezi, ki je povezovala Lazne in Lokve, v času glažutarstva pa so jo uporabljali za prenos steklovine iz Mrzle drage v Ciganski dolini do Lokvi in v obratni smeri za oskrbo glažutarjev. Pot vodi mimo Snežne jame, v kateri so do izuma hladilnikov sekali led in ga tvorili vse do Trsta, poteka pa zvečine po gozdu in nekaj po novi asfaltirani cesti med obema krajema.

Vrtnitvi na Lokve lahko začasno prestavimo tako, da pri

Po poteh glažutarjev V smeri urinega kazalca: nekoč za steklo, danes za senco (zgoraj); Petra Kolenc ob glažutarskih informativnih tablah; steklenica iz Trnovskega gozda in glažutarska sladica

Mrzli dragi zavijemo na Glažutarsko pot (4,7 km, 300 metrov višinske razlike) in se odpravimo proti Mojski Dragi. Vmes zvemo, da so člani češko-nemške steklarske kolonije živeli v skupni hiši, delali pa v bližnjem obratu, ki je imel dve peči. Med njihovimi pomožnimi delavci so bili številni Romi, tako da so Lokvarji dali dolini ime Ciganska. Naš cilj je Mojska draga, točka sredi gozda, kjer je delovala zadnja glažuta. Z malo vztrajnosti in sreče je še možno najti kak kosček žindre kot ostanek njihove dejavnosti.

Ostane nam še najdaljša Steklarska pot (11,5 km, 300 metrov višinske razlike), ki obide Mojsko drago, nato pa se po njej vrnemo na Lokve. Ta pot poteka v celoti po gozdni cesti, vendar nam za priboljšek ponuja vzpon po planinski stezi na 1299 metrov visoki Poldanovec.

Oživiljena zgodovina

Petra Kolenc je po očetu, znamenitem športnem in turističnem delavcu, Lokvarku. Za obstoj glažutarstva v Trnovskem gozdu je vedela že od malih nog, ko je v očetovem baru Lo-Ko poslušala pripovedi domačinov o čudakih iz daljnih dežel, ki so kurili les, da bi iz peska naredili steklo.

Posrednik vedenja o glažutah in glažutarjih je bil povojni vaški učitelj Leopold Kogoj, ki je otročad za »športni dan« vodil do Mojske drage in jih podučeval o zanimivih straneh krajevnih zgodovine. On sam pa je, po vsej verjetnosti, koristil spoznanja o glažutah, ki jih je zbral goriški zgodovinar, umetnostni zgodovinar in etnograf Ranieri Mario Cossar in jih leta 1926 pod naslovom *L'industria del vetro nell'Alto Goriziano* objavil v almanahu *Archeografo Triesti-*

no, kasneje pa tudi v lastnem zborniku o goriških navadah *Gorizia d'altri tempi* (1934).

Druga spodbuda je bil Petri Kolec steklen konjiček, za katerega se je dolgo spraševala, kako da se je znašel v očetovi zbirki z Lokvami povezanih predmetov. Eno z drugim jo je napejalo do odločitve, da se tematične loti še po strokovni plati. Pri prijavi na razpis projekta ji je, v to je prepričana, pomagala čezmejnost. Pravzaprav dajejo meje zanimiv zgodovinski presek. Glažutarstvo se je začelo pod cesarsko Avstrijo, prve poglobljene zgodovinske raziskave, ki so vključevale zbiranje spominov in terenska sondiranja so potekala v času kraljevine Italije, zdaj pa imamo stanje, ko so zbrani predmeti v veliki meri v Pokrajinskem muzeju v Gorici, teren, kjer je dejavnost potekala, pa je v Sloveniji. Čisti Interreg!

Petra Kolenc se je dodatno poglobila v raziskovanje zgodovinskega ozadja. Samo odločitev Avstrije, da preveri možnost steklarjenja v naših krajih, povezuje z leta 1719 ustanovljeno Orientalische Compagnie (Orientalna družba), katere se je zgladovala po angleških in holandskih družbah, ki so podpirale kolonialne apetite njihovih držav. Svet je bil takrat že v glavnem razdeljen, ostala pa je možnost trgovanja. Sedež družbe je bil na Dunaju, delovala pa je v Trstu, na Reki in v Bakru. Nekomu je padlo na pamet, da bi bilo steklo dober artikel in poklicali so mojstre iz Hamburga, ki so prišli leta 1722 v dolino Trebušice. Tam so ostali do leta 1741, potem se ta zgodba nenadoma prekine. Za njimi so prišli na ogled češki mojstri taljenja peska in pihanja stekla. Ugotovili so, da kremenčev pesek ni najvišje kakovosti in da ne omogoča

vrhunskega steklarjenja, je bila za razmah glažutarstva dobra vest. Čehom je bilo namreč takoj jasno, da steklo iz Trnovskega gozda ne bo konkurenca bohemskemu steklu, ki si je sloves gradilo že vse od 12. stoletja dalje, bo pa vseeno dobro za izdelavo cenejše embalaže, po kateri je bilo veliko povpraševanje. V arhivih je našla naročilo iz Turčije za steklenice za rosolio, s pripombo, da morajo biti steklenice češke, pa tudi dokument, da so v Trnovskem gozdu napihali kar 664.000 steklenic!

Naročniki pa niso bili zgolj Turki, ampak tudi Španci, ki so v »češke« steklenice s trnovskim poreklom polnili celo vina iz Jerreza. Poleg običajnih, toda vselej unikatnih vinskih steklenic, so izdelovali tudi manjše, pogosto porisane, namenjene polnitvam žganih pijač, pa tudi opremo za lekarne in okrasne predmete.

Delo glažutarjev je bilo verjetno po celem svetu enako ali slično; ob odsotnosti risb iz naših glažut, si lahko pomagamo z ilustracijo iz tujih v istem času, torej 18. stoletju, pravi Petra Kolenc. Peči sta bili dve, običajno je bil ob vsaki peči en glavni mojster, pihalec, ki je imel dva pomočnika, pogosto otroka. Ostali so kurili bukova drevesa, da bi dobili pepel, iz katerega so kuhali pepeliko, neobhodno potrebno za izdelavo stekla. Na srečo gozdov so kasneje odkrili druge načine za pridobivanje kalijevega karbonata, glažutarji pa so se morali, prav zaradi skrbi države, da bodo posekali preveč gozdov, umakniti iz naših krajev.

Dela je bilo za vse

Glažutarstvo ni rezalo kruh zgolj glažutarjem, ampak tudi številnim domačinom. Prebivalci Trebuše, Lazne in Lokvi so

takrat kar dobro zaslužili z raznimi storitvami, ki so jih opravljali za glažutarje. V glažute niso smeli, saj so mojstri ljubosumno čuvali skrivnost njihovega dela, toda bili so vpeti v dostavo peska, sečnjo dreves, kuhanje oglja, oskrbo glažutarske kolonije s hrano in pijačo, gradnjo peči, podkovanje konj ... Končane izdelke so prevzemali v oskrbo na robu glažute, kjer so jih krajevne ženske in otroci pripravili za transport do skladišč. Potem so prišli na svoj račun furmani, v Trstu pa so steklenice oskrbeli z etiketami in pripravili za prevoz po morju do naročnika. Pravzaprav si kar težko predstavljamo, koliko ljudem je glažutarska kolonija, ki je štela okrog sto duš, dajala možnost zaslužka. Veliko denarja so domačini zaslužili tudi s prodajo vseh vrst žganih pijač: o tem, da so bili glažutarji hudi pivci, skoraj ne gre izgubljati besed. Žal je bil alkoholizem, poleg same težavnosti dela, kar pogost razlog za boleznin in zgodnjo smrt.

Glažutarska sladica

Podatka o tem, kolikšna je bila cena glažutarske steklenice, Petra Kolenc zaenkrat ni našla, zagotovo pa ni bila poceni. In čeprav se je okrog stekla vrtelo dosti denarja, so tako glažutarji kot vsi ostali živeli skromno. Z mislijo na to, kako so znali iz dveh poceni sestavin, peska in pepela, narediti pravo čudo, steklo, se je rodila tudi zamisel o sladici, ki sloni na zelo preprostih sestavinah, polenti, jabolkah, rozinah, kislem mleku in sladkorju, pa vendar nastane čudovit in okusen zalogaj. Recept naj ostane skrivnost vsaj dokler je ne boste poskusili v enem izmed lokvarskih lokalov, kjer vam ga bodo rade volje izdali.

